

ПРОФІЛЬ

Ім'я та прізвище: Андрій Вишневецький**Посада:** директор Координаційного центру з надання правової допомоги**Освіта:** у 2005 році закінчив з відзнакою Київський університет права при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ за спеціальністю «Правознавство»**Попередні посади/досвід:** очолював Центр сприяння інституційному розвитку державної служби при Головному управлінні державної служби України, працював на посаді заступника начальника Головного управління державної служби України за напрямом правової роботи, міжнародного співробітництва та модернізації державної служби, адвокат

ІНТЕРВ'Ю ПІСТЬ РУБРИКИ

Директор Координаційного центру з надання правової допомоги

АНДРІЙ ВИШНЕВСЬКИЙ**Ми починали з великої недовіри і скептицизму з боку адвокатів**

Три складові нашої місії: дотримання прав, співмірність покарання і вини та запобігання покаранню невинних осіб

Що таке система безоплатної правової допомоги та як відповісти на це питання тим людям, котрі до кінця не розуміють суть кримінального процесу і його змагальність або просто лукавлять? Вони намагаються робити закиди: держава сьогодні допомагає підозрюваним, обвинуваченим, фактично вона підтримує можливих або потенційних

злочинців, а як же тоді потерпілі, як же свідки – чому цим людям безоплатно не надають адвокатів? Відповів на це та інші питання «Юридичної газети» і висловив власне бачення проблеми в цілому директор Координаційного центру з надання правової допомоги, який діє при Міністерстві юстиції України, Андрій Вишневецький.

Бесіду вела **Ольга Дєдова**
«Юридична газета»

Пане Андрію, у нашому попередньому інтерв'ю ми говорили про розвиток системи безоплатної правової допомоги. Як на сьогодні ця система працює?

Система працює стабільно: серйозних ризиків, які загрожували б її роботі, створювали можливість зупинення чи якихось інших глобальних проблем, немає. Це не означає, що проблеми відсутні взагалі, вони є, але про більшість з них ми знаємо і маємо план для їх оперативного вирішення.

Найважливіше, що система чутлива до змін середовища і дуже гнучка. Якщо провести аналогію зі скульптурою, можна сказати, що система ще не вилита в гіпсі чи бронзі, ми поки що лише моделюємо її з глини чи воску. Є певний час, протягом якого форму можна і потрібно удосконалювати – беручи до уваги нові набуті знання, свіжий практичний досвід роботи системи. Це важливо, саме

в цьому – сильна сторона системи. Сама її архітектура така, що вона містить дві складові – адміністративну (це система державних центрів, яка має жорстку структуру, певну бюрократичну ієрархію; такий собі кістяк, на якому все тримається) і професійну (це корпус адвокатів, які співпрацюють з центрами, усі вони є незалежними, рівними партнерами у відносинах із центрами). Щодо останнього, то можна стверджувати, що саме такі партнерські відносини й зумовлюють чутливість і гнучкість системи. Адже кожен адвокат, незадоволений умовами співпраці, може її припинити у будь-який момент (як і центр).

З іншого боку – у цьому ж полягає й сила системи, оскільки немає жодного примусу, бо якби адвоката будь-яким чином змушували надавати правову допомогу, неможливо було б говорити про якість таких послуг. А так кожен адвокат іде на співпрацю з центром свідомо, це означає, що він має власну мотивацію до цього, а якщо людина має мотивацію – отже, є можливість вести

з нею переговори і досягати врешті-решт того результату, в якому зацікавлені наші клієнти.

Як адвокати поставилися до участі в цьому проєкті? Чи змінилася ситуація з часом?

Якщо відповідати ретроспективно, можна згадати, що ми починали з великої недовіри і скептицизму з боку адвокатів. Я вважаю, для цього були серйозні підстави – це десятиліття попередньої «добровільно-примусової» роботи адвокатів за призначенням. Ті механізми компенсації їхнього часу, їхньої роботи з боку держави, які існували раніше, важко назвати ефективними чи привабливими для адвокатів.

Якщо говорити про сьогодні, то цю недовіру загалом ми подолали. Здоровий скептицизм і критика, вочевидь, залишаються, і це дуже важливо для того, аби система розвивалася. Те, яким чином система на сьогодні організована, – значною мірою продукт постійного конструктивного діалогу між

Міністерством юстиції і адвокатурою. Цей діалог триває, і завдяки йому створено змістовне комунікаційне тло для подальшого розвитку системи. На сьогодні адвокати – природно – по-різному ставляться і до системи, і до свого місця та ролі в ній. Я умовно (звичайно ж, суб'єктивно) розділив би на чотири групи тих адвокатів, які сьогодні працюють із центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Перша група – це «ентузіасти» або «ідейні адвокати» – палкі прихильники системи, які її розвивають, тягнуть уперед, які в неї вірять і повністю віддаються адвокатській професії та своєму призначенню як адвоката. Їх, звичайно, небагато, але вони є в кожному регіоні, багатьох з них ми знаємо особисто, і для них ми створили певну професійну мережу. На сьогодні ця мережа об'єднує, як мінімум, 60 чоловік. Це, звісно, не означає, що на цьому обмежується число таких людей, але це ті, хто першими відгукнулися на наш заклик, і з них сьогодні

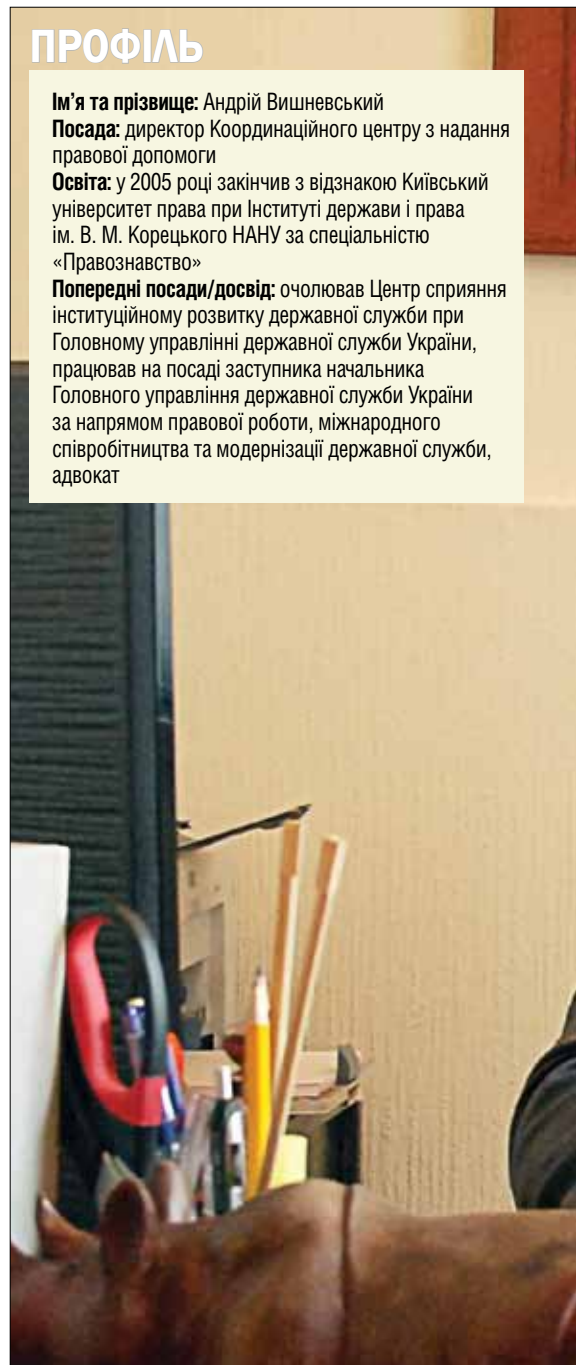

ФОТО СВЯТОСЛАВА МЕДИКА

сформовано мережу тренерів і організаторів щодо обміну досвідом між адвокатами вже на місцях – саме між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Другу групу я назвав би «чесними заробітчанами, які добре знають своє ремесло». Їх, я думаю, значна частина. Чому я так говорю? Бо не можуть бути всі ідейними і працювати тільки за ідею. Більшість – це звичайні люди, які мають свої природні потреби, іноді ці потреби цілком земні, і вони виходять з нормального принципу: потрібно здобути якомога більше, при цьому зусиль докласти якомога менше. Це не означає, що такі адвокати працюють погано, однак ця категорія потребує досить чітких процедур і вимог. Якщо такі процедури і вимоги будуть сформульовані – вони, безумовно, їх дотримуватимуться. Перша та друга групи разом – це опора системи. Це приблизно половина від тих адвокатів, котрі працюють сьогодні. І це, очевидно, ті адвокати, з якими ми

плануємо працювати і надалі. Через молодість системи і ту гнучкість, про яку я сказав на самому початку і яку ми намагаємося зберігати, свідомо не

«КОЖЕН АДВОКАТ ІДЕ НА СПІВПРАЦЮ З ЦЕНТРОМ СВІДОМО, ВІН МАЄ ВЛАСНУ МОТИВАЦІЮ ДО ЦЬОГО, ОТЖЕ, Є МОЖЛИВІСТЬ ВЕСТИ З НИМ ПЕРЕГОВОРИ І ДОСЯГАТИ ВРЕШТІ-РЕШТ ТОГО РЕЗУЛЬТАТУ, В ЯКОМУ ЗАЦІКАВЛЕНІ НАШІ КЛІЄНТИ»

«зарегульовуючи» систему, вона не виключено, поки що дає другій категорії адвокатів певні шпари, аби десь якось недопрацювати. Але я переконаний, що ці проблеми буде вирішено, це нормально, це труднощі зростання системи.

Третя група – найнебезпечніша – це «кишенькові адвокати», або «паразити». Неприємно навіть про це говорити. Але й мовчати не можна. Це ті адвокати, які не завжди працюють в інтересах клієнта, а можуть іти на певні домовленості з протилежною стороною процесу, з процесуальними опонентами. Їх, звичайно, важко виявити. Але в нас уже є декілька випадків, коли ми їх виявили, задокументували і, безперечно, з цими адвокатами будемо працювати. Основний рецепт запобігання їх проникненню й укоріненню в системі – це стандарти якості надання правової допомоги. Мають бути чіткі вимоги, які фіксують той обсяг і формат правової допомоги, за який держава платить адвокату, – тобто обов'язковий набір дій, які повинен вчинити адвокат у рамках надання безоплатної вторинної правової допомоги – без втручання, звичайно, в його правову позицію. Тоді принаймні не будуть потерпати адвокати, які працюють чесно. Поки немає стандартів якості, на жаль, відокремити

одних від інших важко, і є ризик того, що і один, і другий отримують однакову оплату. А це несправедливо, це фактор, що суттєво демотивує і який найближчим часом, поза всяким сумнівом, буде усунуто.

І нарешті четверта група – це «резервісти» – адвокати, які прийшли на конкурс швидше за все в силу певних зовнішніх факторів: хтось попросив, хтось порекомендував, а вони, не розуміючи до кінця, потрібно їм це чи ні, про всяк випадок пройшли конкурс. Ці адвокати сьогодні практично не задіяні. З ними іноді навіть не укладено контракти: вони в реєстрі та й по всьому. А часом навіть і підписано контракти, але такі адвокати реально не працюють – або епізодично, або кажуть, що в них багато своїх клієнтів, утім, готові підстрахувати. Це фактично лава запасних гравців, яких можна підключити в разі необхідності.

З якими труднощами доводиться стикатися адвокатам на сьогодні, діючи в системі безоплатної правової допомоги?

Відповідаючи на Ваше запитання, я знову ж таки розділю ці труднощі на дві групи. Першу я назвав би «природними факторами дискомфорту». Це не стільки труднощі, скільки об'єктивні фактори, які є і з якими адвокатам потрібно буде справлятися, якщо вони хочуть далі працювати, бо ці фактори навряд чи зникнуть. Наприклад, це дотримання бюджетної дисципліни, необхідність складати розрахунки, подавати звіти – усе це буде. Розрахунки досить складні, але, у принципі, на сьогодні більшість адвокатів з цим уже впоралися, і складність тут швидше не для адвокатів, а для нас, поки що в тому, що адвокати іноді не поспішають подавати звіти. Усе це призводить до того, що нам важко спланувати використання бюджетних коштів, які виділені на ці цілі. Можуть накопичуватися нерозподілені асигнування, що неприпустимо з точки зору бюджетного законодавства. Наприклад, ми знаємо, що адвокату видано 10 доручень, у нього 10 проваджень; поки він не подав звіт, ми не знаємо, чи закінчилося в нього провадження, коли і скільки потрібно буде заплатити адвокату. А бюджетний процес – це чітка система планування, інакше не може бути.

Усе це ускладнюється, звичайно, нинішньою необхідністю адвокатів їздити до центру – з районів до обласних центрів, для того щоб складати ці розрахунки і подавати звіти. Але знову ж таки, найближчим часом усі ці процедури спростяться. У нас уже функціонує і далі розвиватиметься комплексна інформаційно-аналітична система, до якої вже в найближчі місяці отримає доступ кожний адвокат, і він зможе автоматизувати для себе більшість операцій, пов'язаних із укладанням контракту або договору, зі складанням актів про надані послуги, зі здійсненням розрахунків і навіть з оформленням певних

процесуальних документів для своїх процесів. Він зможе користуватися індивідуальним віртуальним кабінетом адвоката в цій системі, яка буде повністю захищена, доступ кожного адвоката здійснюватиметься за допомогою електронного цифрового ключа, відповідним чином захищеного, тому, впевнений, це суттєво спростить процедуру подання звітів та розрахунків і – найголовніше – дасть можливість заощадити час.

Другий момент, який є фактором дискомфорту, це, звичайно, чергування. Оскільки в нас система працює цілодобово, на відміну від більшості систем навіть у розвинених країнах (чесно кажучи, я навіть не знаю, де ще вони працюють цілодобово), це означає, що в разі затримання клієнта адвокат має до нього виїхати у будь-який час доби. Графік чергування, звичайно, формується за згодою адвоката, ніхто його не примушує, беруться до уваги його плани тощо. Але тим не менше, на жаль, іноді виникають ситуації, коли адвокати недостатньо відповідально до цього ставляться, погоджуються чергувати, а потім відмовляються виїжджати чи просто відключають телефон... Я вважаю, що це, як мінімум, нечесно, якщо вже не говорити в юридичній площині, адже це обов'язок адвоката за його контрактом, тож це непрофесійно. Отже, треба зробити для себе вибір: або ти працюєш, або ні. Якщо ти працюєш, то маєш дотримуватися правил і умов, на які погодився. Або не працювати. Бо інакше втрачають наші клієнти, чого ми допустити не можемо.

Друга група – це справді об'єктивні проблеми, ті, які є і які ми найближчим часом вирішуватимемо. Це недосконалість системи оплати: з одного боку, вона підтвердила свою ефективність у цілому – та система, яка є; але, з іншого боку, практика восьми місяців роботи виявила певні проблеми. Головна проблема – це брак стимулюючих чинників. Хоча навколо цього питання точаться дискусії. Одні кажуть: так, власне, у чому ж тоді полягає зміст адвокатської діяльності як такої і за що ми платимо адвокату в принципі, якщо йому ще потрібні якісь стимули і бонуси за нібито його особливі досягнення? І можна знайти аргументи на користь такого твердження.

Однак якщо ми говоримо про стандарти якості (а це напряму пов'язано зі стандартами, оскільки стандарт – це певна планка, це формалізоване очікування), то вони мають бути підкріплені в тому числі й фінансово. Тобто ми адвокату кажемо: ми ставимо таке надзавдання, і якщо ти це надзавдання виконуєш, заплатимо тобі за це додатково.

Наприклад, зважаючи на те, про що йдеться: виправдальний вирок, закриття кримінального провадження за реабілітуючими обставинами, перекваліфікація з більш тяжкого злочину на менш тяжкий злочин, зміна запобіжного заходу на м'якший, при призначенні

покарання призначення мінімально-го або менше меншого тощо; якщо все це відбувається в результаті роботи адвоката, і це підтверджується документально, то ми плануємо застосовувати відповідні стимулюючі (збільшуючі) коефіцієнти – суттєві. Я не можу зараз сказати конкретно, бо рішення ще не прийнято, це має затвердити Уряд, але в

адвокатам платитимуть саме за такі результати, це буде сигналом і для інших учасників кримінального процесу про те, що, оскільки такі правила встановлює держава, то це саме те, до чого вона прагне, що відповідає загальним очікуванням від реформи кримінального правосуддя, яка сьогодні проводиться за ініціативою Глави держави.

ФОТО СВЯТОСЛАВА МЕДИКА

наших пропозиціях, які ми сьогодні готуємо, це буде суттєве збільшення – загалом від 1,1 до 3,5 разу за кримінальне провадження. Максимум, звісно, за виправдальний вирок за обвинуваченням у вчиненні тяжкого злочину. Аргументи на користь такого підходу теж є.

Одним із аргументів – будемо й тут відвертими – є традиційна для нас слабкість сторони захисту в процесі як така, спричинена нашою спадщиною – спадщиною старого КПК. Обвинувальний ухил наших судів – це теж не таємниця, усі про це знають. Тобто для того, аби сьогодні наповнити реальним змістом принцип змагальності сторін – сторони захисту і сторони обвинувачення у кримінальному процесі, – ми вважаємо, що такі стимулюючі фактори матимуть суттєвий вплив – і не тільки на адвокатів. Адвокатам як організованій стороні захисту держава платить так само, як вона платить стороні державного обвинувачення. Це вже політичний сигнал усьому суспільству і системі правосуддя про те, що держава таким чином намагається створити баланс у кримінальному процесі. Тому якщо

Підвищуючи коефіцієнти для адвокатів у таких випадках, ми повинні мати чіткі відповіді на питання, які іноді

«МИ НЕ ПОВИННІ ЗАБУВАТИ, ЩО НАДАЄМО СОЦІАЛЬНУ ПОСЛУГУ, БО НАДАЄМО ЇЇ НАЙУРАЗЛИВИШИМ І НАЙМЕНШ ЗАБЕЗПЕЧЕНИМ ВЕРСТВАМ НАШОГО СУСПІЛЬСТВА, ТОМУ ТУТ Є РИЗИК ПЕРЕЙТИ МЕЖУ В ПЛОЩИНІ МОРАЛІ»

лунають від тих людей, котрі, можливо, або до кінця не розуміють суть кримінального процесу і його змагальність, або просто лукавлять. Вони намагаються робити закиди: держава сьогодні допомагає підозрюваним, обвинуваченим, фактично вона підтримує можливих або майбутніх злочинців, а як же тоді потерпілі, як же свідки – чому цим людям безоплатно не надають адвокатів?

Відповіді на це питання прості. По-перше, тому що на потерпілого працює вся система державного обвинувачення, фактично в кримінальному процесі прокурор є обвинувачем підозрюваного і захисником потерпілого. Другий момент, коли ми говоримо про виправдальний вирок або перекваліфікацію злочину, за що ми винагороджуємо адвоката, то тут у жодному випадку не йдеться про те, що метою могло бути уникнення винною особою покарання. Позаяк місія системи безоплатної правової допомоги і, відповідно, адвокатів, які в ній працюють, полягає в тому, щоб, по-перше, були дотримані всі права підозрюваної і обвинуваченої особи. Адже доки немає вироку суду, ніхто не може вважати її винною і виходячи з презумпції невинуватості, вона є невинною особою, отже, всі її права мають бути захищені. По-друге, щоб винна особа отримала саме відповідне, тобто справедливе, покарання. І по-третє, чи не найважливіше – щоб не понесла покарання невинна особа, яка злочину не вчиняла. Ось три складові нашої місії: перша – дотримання прав, друга співмірність покарання і вини, третя – запобіжник від того, щоб невинна особа не понесла покарання.

Завершу про проблеми з компенсацією витрат. На сьогодні адвокатам компенсуються транспортні витрати – на проїзд громадським транспортом і на пально-мастильні матеріали, тобто за користування власним автомобілем. Проте ми можемо компенсувати витрати лише за користування автомобілем у нічний час. Цього недостатньо, бо в сільській місцевості існують проблеми з громадським транспортом, строки досить стислі. Іноді ми отримуємо ухвалу суду або постанову слідчого, згідно з якою адвокат повинен прибути за годину або дві, але, користуючись громадським транспортом, це неможливо зробити. Тому перелік витрат, що підлягають компенсації, звичайно, потрібно розширювати. Хоча, підкреслимо, у більшості європейських країн транспортні витрати адвокатів не компенсуються, тобто тут Україна зробила крок вперед з точки зору інтересів адвокатів.

Тим не менше, на сьогодні не компенсуються поштові витрати, а вони в адвокатів є, тож ми внесемо такі пропозиції Уряду. Витрати на відрядження, якщо, наприклад, адвокат їде до Вищого спеціалізованого суду, бо потрібне проведення експертизи. На сьогодні за новим КПК захисник має право сам ініціювати проведення експертизи. Звичайно, цю проблему необхідно вирішувати, оскільки у протилежному випадку про жодну якість безоплатної правової допомоги говорити не доведеться. Держава повинна компенсувати вартість експертизи, яка здійснюватиметься в кримінальних провадженнях щодо суб'єктів права на безоплатну правову допомогу. [\[1\]](#)

Закінчення читайте
у наступному номері